

İRAN TÜKLERİ ÂŞIK MUHİTLERİNDEN KUM/SAVE ÂŞIK MUHİTİ*

Persian Turkoman Minstrel Districts: Kum/Save Âşık District

Yrd. Doç. Dr. Ali KAFKASYALI**

1. Giriş

Türk dünyası içerisinde en az bilinen Türk topluluğundan biri olan ve otuz milyonu aşkın Türk nüfusuna sahip bulunan İran Türk topluluğu, bazı özellikleri ile diğer kardeş topluluklardan farklılık arz etmektedir. Bu özelliklerden en önemlisi Türk âşıklık geleneğinin pek canlı olarak yaşatılmasıdır. Türk dilinin, kimliğinin ve kültürünün esas unsurlarından olan Türk âşıklık geleneğinin bu Türk topluluğunda bütün ayrıntıları ile varlığını devam ettirmesi onun varlığının ve bekasının teminatı olmuştur. İran Türk toplumu âşıklık geleneğini, çalınan sazların ve saz eşliği olarak kullanılan çalgıların, saz havası ve makamların, anlatılan hikâye ve destanların çeşitliliği göz önüne alındığında yedi âşık muhiti şeklinde tasnif etmek mümkündür. Karadağ-Tebriz, Urmiye, Sulduz-Karapapak, Zencan, Kum-Save, Horasan-Türkmensahra ve Kaşkay âşık muhiti gibi. Bu âşık muhitlerinden bazıları, bu yazının müellifi tarafından, makale ve bildiri hâlinde ilim âleminin dikkatine sunulmuştur. İran'ın jeopolitik ve sosyokültürel yönden büyük önem taşıyan Kum şehri eksenli Kum-Save Âşık Muhiti ise bu bildiri ile bilim dünyasının dikkatine sunulmaya çalışılmıştır. Ulaşılmamış birkaç yerleşim yeri ve kaynağa da ulaşıldıktan sonra bütün bu bilgiler yayıma hazırladığımız "İran Türkleri Âşık Muhitleri" adlı kitabımızda toplanacaktır.

2. Kum-Save Âşık Muhiti: Kum-Save Âşık Muhiti, Tahran, Kum, Erak, Nihavend, Toyserkan, Hemedan, Keydar, Ebher, Kazvin, Heşgird, Kerec il ve ilçelerinin çevrelediği ve içinde Abgerm, Bahar, Boyunzahra, Caferabad, Ferehan, Esedabad, Eşdihard, Harakan, Heşgird, Kaziran, Kebudaraheng, Komican, Malayer, Mezligan, Merdavad, Novberan, Rabadkerim, Razan, Rudbarı, Tefriş, Save, Savucbulag, Şehriyar, Urvedergezin, Veramin, Zerend gibi yerleşim yerlerinin bulunduğu bölgedir. Şahseven havzası da denilen bu bölgede başlıca şu Türk boyları bulunmaktadır: Acırlu, Afşar, Amele, Baharlı, Bayat, Beğ-Dili, Callalı, Deller, Gelbağî, Halac, Hallaç, Hudabendeli, Kaçar, Kara-Gözlü, Karapapak, Keleven, Kengerlü, Köseler, Kurd-Beglü, Lek, Memmedli, Muğanlı, Musulu, Sulduz, Şah-Seven, Türkâşvend, Türkmen, Yarcanlı, Zeğel, Zerger, Zülkadır. Bölge sakinlerinin bir kısmı hâlâ göçeri hayatlarını devam ettirmektedirler.

3. Kum-Save Âşık Muhiti'nin Kadim Âşıkları: Kum-Save muhitinde meskûn Türk boyları son elli yıla kadar tam anlamıyla yerleşik hayata geçemediklerinden ve son yüzyılda sürekli yerli ve yabancı güçlerin saldırıları ve işgalleri ile karşı karşıya kaldıklarından ne kültür, sanat eserlerini toplama ne de âşıklarının, sanatçıların seslerini, müziklerini, hayat hikâyelerini kaydetme imkânı bulabilmişlerdir. Bu sebeple önceki yüzyıllar bir yana son yüzyılda yaşayan âşıkların ve onların eserlerini tespit etme şansı dahi bulunamamıştır. Sadece şu âşıkların adları ve ölüm tarihleri tespit edilebilmiştir:

- Âşık Memmed Eli Kerefisli (Hemedan Kerefis ölm.1966)
- Âşık Aziz Han (Kaziran-ölm. 1976)
- Âşık Yusuf Yerganlı (Alişar-Harakan-Save ölm. 1977)
- Âşık Muhammet Ali Sofular (Encilevend-Save, ölm. 1985)
- Âşık Ceviz Eli (Hemedan ölm. 1966)
- Âşık Memmed Hesên Sengeklî (Merağay-Sengeklî 1986)
- Âşık Sıtk Eli Rızaî (Hemedan ölm. 1991)

* Bütün bu bilgiler ilgili sahada yapılan araştırma, derleme sonucunda ve sözlü kaynaktan adları yazılan kişilerden elde edilmiştir. Bu kayıtlar özel arşivimizde mevcuttur.

** Atatürk Üniversitesi K. K. Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

Âşık Yusuf İsmailî (Bendiçayır Save ölm. 1996)
 Âşık İsmailî Reşidî (Save ölm. 1996)
 Âşık Muharrem Selmanî (Save Zerend ölm.1996)
 Âşık İsmail Şahmuradî (Kılıçkendi Harakanî-Save ölm. 1996)
 Âşık Kasimî Temettün (Hemedan ölm. 2001)

Kum-Save Âşık Muhiti'ne mensup âşıklar arasında XVIII. Yüzyılda yaşamış Üstat Telim Han'ın şiirleri yaygındır.

4. Kum-Save Âşık Muhiti'nde Kullanılan Çalgı Aletleri ve Özellikleri: Kum-Save Âşık Muhiti'nde birçok musiki aleti kullanılmaktadır. Ana çalgı “çögür”dür.

Çögür (saz) : Biçim olarak Tebriz ve Urmiye ve Zencan sazlarına benzemektedir. 9 kulaklı, 7, 8 veya 9 telli (simli) bir çalgıdır. Çögürlerde, yedi ana perde, dört de ara perde olmak üzere 11 perde vardır (7 + 4 = 11). Bazen dört ana, iki de ara perde daha ilave edilip 11 + 6 = 17 perdeye çıkarılabilmektedir.

Çögürün perdeleri şöyle adlandırılmaktadır:

1. Baş Perde, 2. Köroğlu veya Kerem, 3. Şah Perde, 4. Zergerî, 5. Keçme, 6. Kelle, 7. Ayak.

Çögürler gilâs (kiraz) ağacının kabuğundan yapılan “tazyana” (tezene) ile çalınmaktadır.

Balaban: Üflemeli Türk musikî aletlerindedir. Fındık, dut, ceviz veya erik ağacından yapılır. Silindirik şeklindeki gövdesinin (uzunluğu 31-33 cm) üzerinde yedisi önde birisi arkada 8 delik vardır. Âşığın sesinin kalınlık ve inceliğine göre balabanların da uzununu veya kısası tercih edilir. Çögürün perde sayısına göre balabanın uzununu kısası kullanılır.

Daire / tef: Üzerine deri çekilen dairevî kasnaktan (çapı: 34-45 cm, eni: 4-6 cm) ibarettir. Özel ses efekti oluşturmak için kasnağın iç tarafına metal halkalar asılır. Genellikle kasnağın yüzü sedefle bezenir. Daire/tef , parmaklar deriye vurularak çalınır. Solo ve eşlik çalgı aleti olarak kullanılır. Anadolu, Kafkaslar ve Orta Asya halkları arasında yaygındır. Save-Kum Âşık Muhitinde “tef” yerine “daire” kelimesini kullanırlar.

Çavır (Ney): Kadim üflemeli çalgılardandır. Türk soylu halklar arasında çok yaygındır. Şahseven, Türkmen, Avşar, Halaç, Karapapak gibi Orta İrandaki Türk boyları çavır derler. Anadolu ve diğer Türk boyları Farsça ney adını kullanırlar. Fars ve Araplar arasında da çok yaygındır. Çavır, genellikle 60-70 cm uzunluğunda dokuz boğumlu kamıştan yapılır. Ön yüzünde 5-7 olmak üzere 6-8 deliği bulunur. Her iki ucuna çavırın çatlamaması için madenî yüzük takılır. Ses alanı üç oktava yakındır.

Saz (Zurna): Kum-Save muhitinde zurnaya saz denilmektedir. Üflemeli Türk musikî aletlerinden birisidir. Genellikle ceviz veya erik ağacından yapılır. Silindirik gövdesinin uzunluğu 37-38 cm; üst tarafında yedi, alt tarafında bir deliği vardır. Mil dedikleri kısmın üzerine kamış takılarak yapılır. Bu kamışlı ağızdan üflenerek çalınır. Sesin inceliği ve kalınlığı milin uzun veya kısalığı ile ayarlanır. Boğazı ve ağız geniş olana “açık saz”, boğazı ve ağız dar olana ise “keşide saz” denir.

Davul: Çam veya köknar ağacından yapılmış çapı 60-90, eni 50-60 cm olan silindirik biçimli bir kasnağın her iki yanına, dana veya keçi derisi gerilerek yapılan bir çalgı aletidir. Bazı davulların eni 25-30 cm. kadardır. Anadolu davullarına göre hayli basıktır. Ardıç veya kızılıçık ağacından yapılmış 30-40 cm uzunluğunda ince bir çubuk ve yine 30-40 cm uzunluğunda ucu topuzlu kalın saplı bir tokmak ile çalınır. Dünyanın her yerinde benzerine rastlanır.

5. Kum-Save Âşık Muhiti'nde Musikî Aletlerinin Çalınma Şekli: Âşıklar musiki aletlerini genellikle ayakta bazen de oturarak çalmaktadırlar. Âşıklar, balaban ve daire eşliğinde veya sadece balaban eşliğinde çalınca, kendileri sol başta balabancısı ortada daire çalan sağ başta bulunur. Salonlarda veya büyük odalarda program yaptıklarında, salonun orta yerinde veya ara boşluklarda dolaşarak çalıp söylerler. Âşık hem çögür çalar hem okur hem de yorum yapar. Daire çalan ise zaman zaman âşık türküsü okurken, ona eşlik eder.

Âşıklar, bazen üçlü, bazen ikili bazen de tek başlarına sahne almaktadırlar. Bazen âşıkların çögürüne balaban eşlik etmekte, bazen de hem balaban hem de daire (tef) koşulmaktadır. Save-Kum

Âşık Muhiti'nde, şehir ve köylerde yapılan toyların/düğünlerin ekseriyeti âşıklar tarafından icra edilir. Âşıklar düğünlerde hikâye veya hikâyeli türküler anlatırlar. Bazen de türkülü oyun havaları çalarak ayrı mekânlarda bulunan erkeklerin ve kadınların oynamalarını sağlarlar. Toy/düğün açık havada yapıldığında balabanın yerini saz dedikleri zurna, dairenin yerini de davul almaktadır.

6. Kum-Save Âşık Muhiti'nde Bulunan Âşık - Ozan ve Edebiyat Ocakları: Kum'da, Âşık Hüseyin Ali Hüseyinî'nin başkanlığını yaptığı ve resmî makamlarca onaylı bir "**Çögür Evi**" vardır. Bu çögür eğitim ocağında gençlere ve çocuklara çögür, balaban ve daire dersleri verilmektedir. Her dönemde en az 10-15 öğrenci eğitim almaktadır. Zaman zaman öğrenci sayısı daha da artabilmektedir.

Bu muhitte âşıklar kahvesi yoktur. Âşıkların, kahvelerde para karşılığı çalıp söylemeleri veya tesadüfî topluluğa program yapmaları hoş görülmemektedir.

Ayrıca Kum'da, şairlerin, yazarların ve sanatçıların oluşturdukları "Pınar", "Hekim Hideci", "Al Yasın", "Türk Edebiyat Otağı" gibi edebî meclisler vardır. Bu meclisler haftanın belirli günlerinde sohbet toplantıları yaparlar. Bu meclislere âşıklar da devam etmekte hatta programlar da yapmaktadırlar.

Diğer yandan Yazar Bahtiyar Furuğ, âşıklarla Kum televizyonunda Türk Âşıklık geleneği üzerine programlar yapmakta, kurduğu "İsteryo Şebahenk (Elseven)" adlı müzik evi vasıtasıyla yine bu âşıkların eserlerini CD'lere kaydederek halka sunmaktadır. "İsteryo Heyyam" adlı başka bir müzik kayıt evi daha vardır. O da âşıkların eserlerini CD'lere kaydedip, satışını yapmaktadır.

Âşıklar, genellikle kız isteme, söz kesme, nişan düğün merasimlerinde, düğünlerde/toylarda, sünnetlerde (hednesoran), kutlama törenlerinde (ceşnler), askere gidenler için yapılan şölenlerde, mahallî, millî bayramlarda ve bazı dinî günlerde çalıp söylemektedirler. Âşıklar çögür çalar, okur ve okuduğu türküyü yorumlarlar.

7. Kum-Save Âşık Muhitinin Halk Hikâyeleri ve Destanları: Kum-Save Âşık Muhiti'nde geleneksel Türk halk hikâyelerinin varyantları anlatıldığı gibi bölgeye has halk hikâyeleri de vardır.

Bu muhite has halk hikâyeleri şunlardır: Üstad Telim Han, Hundaplı (Hundablı) Mehcur, Geregli Memmed, Han Esger...

Köroğlu Hikâyeleri: 1. Erzurum Seferi, 2. Tokat Seferi, 3. Durnateli, 4. Derbent Seferi, 5. Eyvaz, 6. Delikli Taş, 7. Kürdoğlu Hasan, 8. Bolu Serdar, 9. Keçelm Hemze (Kırat).

Diğer Halk Hikâyeleri: 1. Heste Gasım, 2. Şirin Pirçek, 3. Behram Han, 4. Mahmut ile Peri, 5. Şah İsmail, 6. Esli ve Kerem, 7. Gerib ve Şahsenem, 8. Efruz ve Mesum, 9. Verga ile Gülşah, 10. Tahir Mirza, 11. Mahmut Nigâr, 12. Gurban Han, 13. İmrah (Emrah), 14. Vanlı Köçek (Köçek Rıza), 15. Arzu Gamber, 16. Keykubad, 17. Kelbî, 18. Eli Keleyberli, 19. Eset Nizam, 20. Seydî, 21. Abbas Tufarganlı, 22. Hesret...

8. Kum-Save Âşık Muhitinin Âşık Havaları: Kum-Save Âşıklarının bir çok özgün havaları vardır. Bunlardan ilk sırayı Kelekiler almaktadır:

Kelekiler: 1. Yorğun Kelekî, 2. Kelle Kelekî, 3. Köseler Kelekîsi, 4. Köç Kelekî, 5. Gon Kelekî, 6. Devezengi Kelekî, 7. Kelekî Şirazî, 8. Yol Kelekî, 9. Yekebağ Kelekî, 10. Yârcanlı Kelekî, 11. Yurd Kelekî.

Geraylılar: 1.Kelle Geraylı, 2.Kesme Geraylı, 3.Sallama Geraylı.

Leylanalar : 1.Rasta, 2. Bir Ayak, 3. İki Ayak, 4. Üç Ayak, 5. Dört Ayak, 6. Beş Ayak, 7. Yeri Ha Yeri, 8. Canım İnce Bel, 9. Melek Melek, 10. Kara Han, 11.Terlan Ceyran, 12. Selbinaz, 13. Yayhan, 14. Narı Narı, 15. Tuvlama, 16. Nevazeynim.

Diğer Havalalar: Şikeste, Zergerî (Elibala), Kerem, Dübeytî, Kesme, Türkmenî, Mehterhanî, Mirzacan Behrî, Köroğlu (Ağac Ağac), Rudbarı, Sada Rudbarı, Elibala Rudbarı, Neynim, Şehriyârî, Gelgel, Mustafa Beg, Heşterhânî, Osmanlı, Âşık Selman, Kız Nenen Ölsün, Maral.

Kum-Save Âşık Muhiti âşık havaları genellikle gamlı, hüznü havalardır. Bunda da bu bölge Türklerinin göçeri olmaları, devamlı kışlaktan yaylağa, yaylaktan kışlağa göçmeleri yani sürekli ayrılık duyguları içerisinde olmaları yatmaktadır.

9. Kum-Save Âşık Muhiti'ne Mensup Çağdaş Âşıklardan Bazıları:

Âşık Abbasî Şahbudağî (Save 1956)
 Âşık Ali Cemalî (Merdebad-Kerec 1966)
 Âşık Ali Ramazanî (Save 1949)
 Âşık Ali Raşidî (Save 1971)
 Âşık Aliyî Siddikî (Görme özürdür. Save 1971)
 Âşık Abbas Malayırlı (Malayır 1956)
 Âşık Ahmet Rahimî (Save 1946)
 Âşık Asker Kurbanî (Kum 1971)
 Âşık Esedî Ziyaretî (Ferahan-Erak 1956)
 Âşık Haydarî Mahmudî (Hemedan 1936)
 Âşık Balahan Danış Bayat (Savıbulag 1946)
 Âşık Ebülfezî Zoğî (Save 1968)
 Âşık Erşad Celalî (Save 1976)
 Âşık Fetullahî Velihanî (Kum 1963)
 Âşık Hasanî Mirzayî (Kum 1958)
 Âşık Hüseyin Ali Hüseyinî (Save 1970)
 Âşık Hüseyin Yârî (Save 1968)
 Âşık Hüseyinî Avşar (Hemedan 1972)
 Âşık İbrahim Kadirniya (Boyunzehra 1973)
 Âşık Kıyas Cebbarî (Harakan 1946)
 Âşık Latif Yunusî (Boyunzehra 1966)
 Âşık Mehdi Serdî (Save 1972)
 Âşık Mehmed Rıza Mirzayî (Save 1970)
 Âşık Mesiyhullah Rızaî (Harakan 1946)
 Âşık Mirzağa Mecidî (Boyunzehra 1961)
 Âşık Muammer Huşrî (Kum 1968)
 Âşık Muhammedî Afşar (Harakan 1961)
 Âşık Muhammedî Bağırî (Hemedan 1962)
 Âşık Muhammedî Çerağî (Kum 1973)
 Âşık Muhammedî İzzetî (Kum 1973)
 Âşık Muhammet Ali Sahrayî (Save 1949)
 Âşık Nemet Çınarı (Harakan 1972)
 Âşık Nusretullah Zeger (Şehriyar-Kerec 1961)
 Âşık Rıza Hacı Ereb (Boyunzehra 1973)
 Âşık Sefer Danekî (Harakan 1941)
 Âşık Settarî Hidmeti (Save 1965)
 Âşık Taki Muhit (Save 1962)
 Âşık Veliyullah Mirzayî (Harakan 1964)

10. Kum-Save Âşık Muhiti'ne Mensup Çavır (Ney) Çalanlar:

Ebül Hesenî Muhit (Save 1940)
 Taki Muhit (Save 1962)

11. Kum-Save Âşık Muhiti'ne Mensup Balabancılar:

İskender Mecidî (Hemedan 1965-2001)
 Abbas İsmailî (Save 1946)
 Abbasî Çınarı (Harakan 1971)
 Abbasî Zend (Kum 1971)
 Ali Nezerî (Kerec 1971)
 Ali Şehabanî (Kum 1986)
 Ali Zülfigarî (Save 1971)
 Behnamî Cavirî (Save 1966)
 Behram Behruzî (Save 1960)

Davudî Huşyar (Save 1961)
 Ekberî Çınarî (Harakan 1966)
 Emirî Muhit (Save 1976)
 Esedullah Cavan Mert (Save 1956)
 Hökmeli İslamî (Save 1966)
 Hüseyin Ali Hüseyinî (Save 1970)
 Hüseyinî Hekikî (Kum 1974)
 Hüseyinî Hüsrevî (Save 1966)
 İbrahim Dilduz (Harakan 1966)
 Kiyumers Danekî (Harakan (1971)
 Mahmudî Rızvan (Save 1958)
 Mahmut Bülbül (Save 1971)
 Mehmedî Cavan Mert (Save 1981)
 Mehmedî Çınarî (Harakan 1976)
 Mehmedî Didehanî (Merdağa 1951)
 Muhammet Caferî (Hemedan 1965)
 Mürtüz Heftanî (Erak-Tefriş 1970)
 Resulî Ezizî (Harakan 1971)
 Rıza Behmen (Save 1976)
 Rıza Halaç (Harakan 1966)
 Rıza Melekî (Kum 1966)
 Rıza Zabitî (Zerend-Save 1971)
 Sifet Eliverdi (Harakan 1956)

12. Kum-Save Âşık Muhiti'ne Mensup Daire Çalanlar:

Hesên Süleymanî (Hemedan 1925-1985)
 Rehimî Behruzî (Save 1976-2001)
 Hüseyinî İstehri (Erak-İstehr 1958)
 Hüseyinî Kerimî (Save 1970)
 Seyid Eli Emirî (Hemedan 1966)
 Seyid Emirî Eğilî (Hemedan 1976)

13. Kum-Save Âşık Muhiti'ne Mensup Saz (Zurna) Çalanlar:

Beytullah Behramî (Save ölm. 1996)
 Muharremî Necefî (Save 1951-2001)
 Hüseyin Eli Ağahani (Save 1956-2001)
 Mirze Eli Mesumî (Save 1965-2001)
 Abbas İsmailî (Save 1946)
 Abbasî Çınarî (Harakan 1971)
 Abbasî Zend (Kum 1971)
 Abdullah Zireng (Save 1956)
 Ali Şehabanî (Kum 1986)
 Ali Zülfigarî (Save 1971)
 Behnamî Cavarî (Save 1966)
 Behram Behruzî (Save 1960)
 Beşirî Türkmendarî Miyaneli (Erak 1951)
 Davudî Huşyar (Save - 1961)
 Ekberî Çınarî (Harakan 1966)
 Eliyî Siddikî (Save 1971)
 Emirî Muhit (Save 1976)
 Esedullah Cavan Mert (Save 1956)
 Hebip Sazanda (Save 1946)
 Hökmeli İslamî (Save 1966)
 Hüseyin Ali Hüseyinî (Save 1970)
 Hüseyinî Hekikî (Kum 1974)

Hüseynî Hüsrevî (Save 1966)
 İbrahim Dilduz (Harakan 1966)
 İsfendiyar Hıdırî (Kum 1966)
 Kiyumers Danekî (Harakan (1971)
 Kürd Ekberî Karaçaylı (Save 1951)
 Mahmudî Fellah (Save 1940)
 Mahmudî Rızvan (Save 1958)
 Mahmut Bülbül (Save 1971)
 Mehmedî Afşar (Kum 1966)
 Mehmedî Cavan Mert (Save 1981)
 Mehmedî Çınarî (Harakan 1976)
 Mehmet Kurbanî (Kum 1965)
 Memmedî Didehanı (Merdağa 1951)
 Mensur Bağırabadlı (Kum 1971)
 Menuçehr Behramî (Save 1976)
 Mürtüz Heftanî (Erak-Tefriş 1970)
 Nemet Bağırabadlı (Kum 1966)
 Resulî Ezizî (Harakan 1971)
 Rıza Behmen (Save 1976)
 Rıza Halaç (Harakan 1966)
 Rıza Maral (Kum 1971)
 Rıza Melekî (Kum-1968)
 Rıza Zabitî (Zerend-Save 1971)
 Ruhullah Şah Hüseynî (Kum-1981)
 Sedullahî Hoşnevar (Save 1964)
 Sifet Eliverdi (Harakan 1956)

14. Kum-Save Âşık Muhiti'ne Mensup Davul Çalanlar:

Şemsullah Behramî (Save 1940?- 2004)
 Abbasî Şahbudağî (Save 1956)
 Abdullah Gamberî (Merdavad 1961)
 Ali Bağırabadlı (Kum 1981)
 Ali Nezerî (Kerec 1971)
 Bayram Nezerî (Save 1965)
 Behruz Bağırabadlı (Kum 1976)
 Esed İsmailî (Save 1961)
 Hasan Zakirî (Save 1973)
 Hüseynî Kerimî (Save 1970),
 Kemendî Çınarî (Harakan 1956)
 Mahmut İsmailî (Save 1976)
 Mecid Afşar (Kum 1986)
 Memmedeli Çınarî (Harakan 1956)
 Muhammedî Sebur (Save 1960)
 Muhammet Caferî (Hemedan 1965)
 Rüstemî Gamberî (Merdavat 1966)
 Yedullah Mehmedî (Kum 1971)

15. Kum-Save Âşık Muhiti'nde Çögür Yapanlar: Ünlü çögür ustalarından Ermeni asıllı Usta Neriman, Usta Armenek ve Usta Şemaver ölmüşler. Usta Neriman'ın oğlu Usta Neriman Tahran'da yaşamaktadır ve çögür imalathanesi vardır.

Usta Sefer Ali Maksudî (Usta Neriman'ın çırağı), Usta Ahmet Ağayî Rehimî ve Usta Rıza Ferahânî Kum-Save Âşık Muhiti'in usta saz imalatçılarıdır. Yine Usta Rıza Ferahanî'nin Kum'da, Usta Sıggeli Muhibbî ve Usta Seyit Resul'ün Save'de imalathaneleri vardır. Usta Seyit Resul'ün sol kolu bilekten yoktur. Elsiz kolu ile hem çögür yapmakta, hem de çögür, tar ve setar çalmaktadır.

16. Sonuç ve Öneriler:

Türk âşıklık geleneği İran âşık muhitlerinden Kum-Save muhitinde çok canlı bir şekilde varlığını sürdürmektedir. İran Türkleri âşık muhitlerinin tamamında olduğu gibi Kum-Save Âşık Muhiti'nde de aydınlar, âşıklık geleneğini, Türk kültürünün, dilinin, edebiyatının ve folklorunun teminatı olarak görülmektedirler. Bu gelenekten millî kimliklerini korumada ve geliştirmede büyük ölçüde faydalanmaktadırlar.

Âşıklar, çöğür başta olmak üzere, balaban, daire / tef, çavır (ney), saz (zurna), davul gibi halk çalgılarını kullanmaktadırlar.

Kum/Save Âşık Muhiti'nde âşık kahveleri geleneği yoktur. Ancak Kum'da "Çöğür Evi" vardır. Burada gençlere ve çocuklara çöğür, balaban ve daire dersleri verilmektedir. Diğer yandan muhitte faaliyet gösteren edebî meclisler ve bu meclislere mensub aydınlar, âşıkları desteklemektedirler.

Âşıklar, radyo, televizyon ve diğer çağdaş iletişim ve aktarım teknolojilerinden yararlanmaktadırlar.

Bu bölgedeki Türkler, yabancı müziklere ve çalgılara karşı muhafazakâr tavır sergilemektedirler. Bundan dolayı sosyal hayattaki, nişan, düğün, sünnet, asker uğurlama merasimleri; mahallî ve dinî bayramlar âşıklık geleneğinin imkânları ile yapılmaktadır.

Bu muhitte, özgün halk hikâyeleri ve âşık havaları olduğu gibi, diğer âşık muhitleri ile ortak kullanılan halk hikâyeleri ve âşık havaları da vardır.

Kum/Save Âşık Muhiti'nde 150 civarında çöğür, balaban, daire, çavır ve saz çalan âşık faaliyet göstermektedir.

İran Türk halkbilimcilerinin imkânlarının sınırlılığı göz önüne alınarak, İran Türklerinin dil, edebiyat, musiki ve diğer töresel değerlerinin temel taşıyıcısı hâline gelmiş bulunan âşıklık geleneğinden ve onun ortaya koyduğu ürünlerden istifade edilmeli, muhtemel olumsuzluklar karşısında İran Türklerince yaratılan bu muhteşem kültür hazinelerinin yok olmaması için bunları tespit edip korumanın yolları bir an evvel bulunmalıdır. Küresel kültür istilasının sınır tanımadığı günümüzde buna eskiye nazaran daha çok ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

A. Yazılı Kaynaklar

- ASLAN, Ensar, Halkbilimi Araştırmaları I, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Yay., Diyarbakır 2003.
 CAFEROĞLU, Ahmet, Azerbaycan Yurt Bilgisi, I, II, III, İstanbul 1933.
 EKİCİ, Metin, Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri, Geleneksel Yay., Ankara 2004.
 KASIMLI, Meherrem, Ozan Aşık Seneti, Uğur Yay., Bakı 2003.
 GÜZEL, Abdurrahman - TORUN, Ali, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Akçağ Yay., Ankara 2003.
 HEY'ET, Cevat, İran'da Türk Kültürünün Durumu, Varlık Dergisi, S.133-2 (1383 H./2004 M.).
 KAFESOĞLU, İbrahim, Türk Millî Kültürü, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1977.
 KAFKASYALI, Ali, Âşık Murat Çobanoğlu, Hayatı-Sanatı-Eserleri, Ankara 1998.
 KAFKASYALI, Ali, İran Türk Edebiyatı Antolojisi (6 Cilt), Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 2002.
 KAFKASYALI, Ali, İran Türkleri Âşık Muhitleri, Millî Folklor, Kış 68, Ankara 2005, s. 110-126.
 KAFKASYALI, Ali, Mikâyıl Azaflı, Hayatı-Sanatı-Eserleri, Erzurum 1996.
 KARADAĞ, Metin, Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri, Ürün Yay., Ankara 2004.
 OĞUZ, M. Öcal ve arkadaşları, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yay., Ankara 2004.
 TÜRKMEN, Fikret, Sahada Folklor Derleme Teknikleri, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 1992.
 ZEHTABÎ, Mahmut Taki, İran Türklerinin Eski Tarihi 1-2, Tebriz-1378 (1999).

B. Sözlü Kaynaklar:

- Âşık Ali Ramazanî, Mart 2006, Kum, İran.
 Âşık Hüseyin Ali Hüseyinî, Mart 2006, Kum, İran.
 Âşık Taki Muhit, Mart 2006, Save, İran.
 Yazar/şair Haydar Bayat, Mart 2006, Kum, İran.